

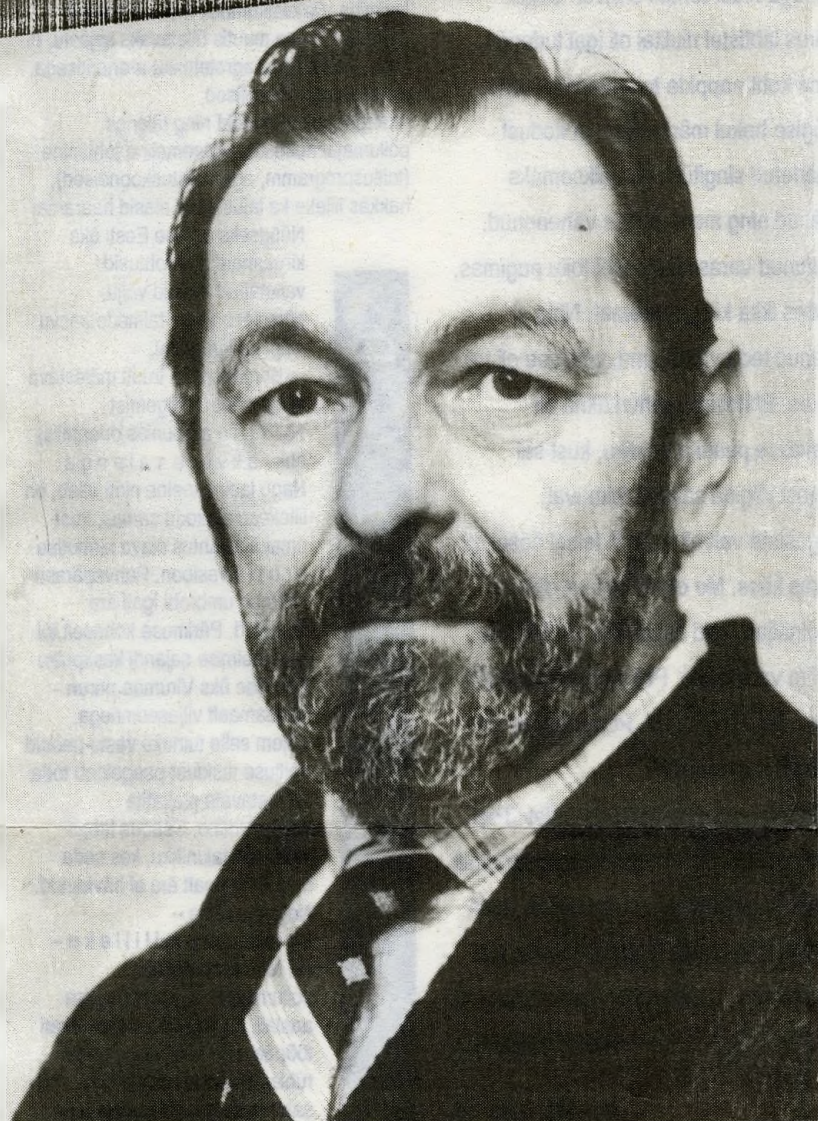
KALJU LEHT

KAS EESTI HARIDUS
ON KRIISIS?Tõepoolest, kuidas hinnata
hariduse hetkeseisu?

Tuline punkt on hariduse finantsiline seis. Riigieelarve tasakaaluhäired seavad kõigepealt hariduse ja kultuuri löögi alla. Kõige viimane teade – kõrgharidus ei õppemaksustu ja isegi stipendium jääb – esialgu küll lohutab õppijat. Kui kauaks? Haridus kallineb nii või teisiti (maailmakogemus). Kui meist mäekõrguselt rikkam Soome peab hariduskulutusi kahandama enam kui 900 miljoni marga võrra, siis, jah... nii tõsisel asjal ei tohi illusioone teha. Ent nagu ikka – pole halba ilma heata. Kallinemise läbi ka haridus väärtustub, seegi on maailmakogemus. Ja veel – egas me igaveseks majanduslikult hukka ole mõistetud.

Aga ma panen ette läheneda asjale lapsevanemate (eriti keskmise ja alla selle sissetulekuga) vaatekohast. 2–3 lapse põhikoolistki läbikoolitamine on tõsine aine katsumus (riided, toit, õppetarbed ja mingigi osa kultuurihüvedest). Seda enam tasub põhikooli järel kaaluda jätkuvõimalusi: kui gümnaasium, siis ka kõrgkool (muidu kaotab gümnaasium mõtte) – see on kulukaim variant. Või siis mingi kutsehariduse variant, mis tuleb odavam, sest siia on loota ka eelarvevälist toetust. Või siis halvim – piirduda põhikooliga lootuses haridust töö kõrval juurde nõutada. Kõik need variandid on vaja läbi kaaluda. Jõudmaks mõisteni *pereökonoomika*, mis on ühtaegu majanduskultuuri arengupunkt. Eestimaa noored pered vajavad siin asjatundlikku nõuannet. Ja see on pigem majandusteadlaste ja sotsioloogide missioon. Ja veel midagi: me peame saama lahti lodevast hoiakust hariduse suhtes („me ees on lahti kõik koolide ukseid“). Jõudmaks sisetundeliselt põhjatult tähtsa tunnetuseni: haridus (seeläbi ka kultuur) on eesmärgistatud elu. Sel puhul me kordame mingis lähedusastmes eesti haritlaskonna käidud teed EWs.

Ja veel küsimus n.ö suurele ringile: kas meie kõrgharidus ei ole pillav–suurejooneliselt kavandatud (seniste instituutide ülikoolistumine, 5–6 rakendusliku kõrgkooli juurdetulek)? Kas ei tulnuks jõud koondada esijoonel põhikooli (=kohustusliku hariduse)



väljaarendamisele? See on ju hariduspüramiidi kandev kehend.

Kas on edenemise märke
pedagoogilises protsessis ja
õppekorralduses?

On ikka. Üksipulgi loetlemise asemel märgin enda arvates peamise: koolid on muutumas enesealgatuslikumaks ja siis ka vastutustundlikumaks. Õigus küll, vabamasse tegutsemisruumi minekust on tulnud ette koguni mõõda- ja üleastumisi HM korraldustest ja kavandustest. Midagi hullu sellest pole, pigem on see koolikeskse mõtlemise ja tegutsemise tärkamise märk, mispuhul äpardused ei tohi ehmata.

Mis puutub pedagoogilise mõtte uuenemisse, siis tasub korrata triviaalset, ent igihaljast tõde: hariduse uuenemine ja edemus algab õpetajast. Tema uuetunnetusest, töövalmidusest, avatusest lastele ja nende kodudele. Pidevas ainelises pitsituses õpetaja seda ei suuda. Kui lage toidulaud tunnitööst aina läbi kumab, ei pääse stressist ja varasest eluväsimusest. Kes meist tahaks anda oma lapsi

neurasteenilistes vaevustes õpetaja meelevalda!

Kõige viimati on lubatud õpetaja keskmiseks palgaks 700 EEK kuus. Muidugi pole see külluses kümblemine, aga toimetulemine (hinnakujuunduse praeguseks jäädes) ehk siiski. Ega eesti õpetaja pole kunagi külluses elanud, ka EWs jäi ta palgas alla arstile, advokaadile, panga- ja kohtuametnikule. See-eest oli tollane ühiskond igas mõttes elamiskindlam.

Csutan veel ühele kahetsusväärsele allajäämisele tollest ajast. Pean silmas õppekirjanduse praegust hädaseisu. Tulema väevu toime vana põhjal, kuid normaalne (loe: turumajanduslik) mehhanism pole käivitunud. Miks pole õpik enam (veel) kaup, millest ollakse huvitatud, mis toob kasumit? Praegune monopoolne kirjastamisseis lubab üsna suvaliselt kruvida kaanehinna. Kuna riik enam õpikuid välja ei lunasta, peab lapsevanem sellegi – mitte tibatillukese – kulutuse kandma.

Õppekorralduslikke probleeme on kuhjaga. Hariduse suletud ringis on neid arutatud risti ja põigiti. Kunagi peab ikka

jõudma sinnani, et haridusmured saavad kogu ühiskonna omaks ja rahva hääli kõlab korralekutsuvalt – vallast parlamendini.

Mõni aeg tagasi ilmus
irriteerivaid kirjutisi
muukeelsele elanikkonnale
hariduse andmise kohta (Hans
Laar „Rahva Hääles“ ja Kalju
Kuld „Postimehes“ – mõlemad
3. augustil k.a). Mida nendest
seisukohtadest arvata?

Ma tsiteerin hr Laari: „... kui mõttetu on arutleda teemal, kas meie muulastel on omakeelsele haridusele õigus või mitte. Kodanikuna on muulasel kohustus (mitte õigus) õppida riigikeeles“ (HL rõhutus). Seesama on ka K. Kulda põhiväide. Seega siis ei muud kui vene ja teistest rahvustest lapsed esimesest klassist eesti kooli!

Poliitiliselt (sealhulgas hariduspoliitiliselt), pedagoogiliselt ja humanistlikult mõtleval inimesel tõuseb sel puhul ülitülikaid „agasiid“.

Ma olen kaugel arvamast, nagu peaksime venekeelse hariduse soovijale n.ö kandidul kätte kandma – 1.–12. klassini (kõrgharidusest rääkimata). Senist venekeelset koolisüsteemi (7 algkooli + 26 põhikooli + 64 keskkooli + 11 häälvikute kooli) ei ole vabariik suutelinegi elujõus hoidma. Liati ei vastaks see rahvusvabariigi hariduspoliitikale ja poliitikale üldse.

Aga tülikad ja vältimatud „agad“ on minu arusaamist mõõda järgmised.

Esiteks. Puhtpedagoogiliselt on vastunäidustatud algkooliealiste laste painutamine mitte-emakeelse õpetamise süsteemi. Arengupsühholoogia on tuvastanud, et emakeelsest algõpetusest ilmajäämine pärsib tugevasti lapse emotsionaalset ja vaimset arengut. Ka ilmajäämine rahvuskultuuri aluspõhjast. (Kujutlegem, et laps ei kuule koolis emakeele kõla, ei õpi tundma oma rahva laulu, muinasjutte, ei saa teadmisi oma rahva ajaloost jne). Alles me ise ägasime oma laste venestamise ja rahvuskultuurist ilmajäämise hirmus. Ja lõppeks: kuidas küll käivitub vähegi normaalne koolielu, kui eesti lapsed on läbisegi pooliku keeleoskusega või koguni umbkeelsete lastega. Kes sellist kooli juhtida või sea õpetada oskaks?

Nii et põhikooli ulatuses peaks omakeelse (mitte ainult venekeelse) hariduse võimalus jääma. Iseasi, et riigikeele peab seejuures kätte saama

tasemel, mis võimaldaks hariduse jätkamist järgmisel haridusastmel.

Teiseks. Mõned poliitikud tavatsevad õigusjärglust toonitada vaid neile tarvilikes punktides. Antud seoses räägib EW õigusjärglus selget keelt: tollal anti paljudele rahvusvähemustele (vene, saksa, rootsi, läti) omakeelset haridust vähemalt algkooli ulatuses. Näiteks töötas 1938/39. õ.a 81 venekeelset algkooli (7507 õpilast), 3 progümnaasiumi ja 1 reaalkool (405), 4 gümnaasiumi (160). Siin on, mille üle mõelda.

Jääb veel toonitada: ka muulased on maksumaksjad, mis annab neile õiguse kaasa rääkida oma lastele hariduse nõutamises (pole tähtis, kas nad on kodakondsed või mitte). Ja üleüldse – hariduspoliitika selle aspekti arukas lahendamine on nn vene küsimuse põhielemente.

Eesti haridus ja eelseisvad
valimised – mida oodata/loota?

EW Riigikogus oli õpetajate ja haridusjuhtide esindus väga kaalukas ja seisib tulemuslikult kooli huvide kaitsel. Lõpetavas ülemnõukogus valitses haridusajades vaikelu (haridusseaduski võeti vastu otsekui mõõdamannes). Uutest valimisnimekirjadest võib välja lugeda kasina ja kahvatu haridusesinduse. Praeguse valimiskorra juures pole võimatu, et Riigikogusse ei satu ühtki haridusala inimest.

Mida loota valimisliitidele ja erakondadelt? Muidugi on sümptomaatilised sotsiaaldemokraatlikud haridusideed (võimalikult paljudele täisväärtuslik haridus), kuid nende elluminek on Lääne rikkastes riikides vaeviline olnud. Uusparempoolsus kaldub eelistama elitaarset haridust. Meil tähendaks see uusriikaste pääsemist paremate haridusvõimaluste juurde. Jääb loota mõõdukate ja rahvuskultuuri väärtustavate jõudude mõjulepääsu selles rahvale elutähtsas asjas. Keda oskab eelistada 10 000sse ulatuv õpetajaist valijaskond?

Muidugi jääb veel loota õppijate endi aktiivsusele ja organiseerumispüüdele oma huvide kaitsel.

Mul on kahju, et õppeaasta algusse sattuv lugu nii optimismlage sai. Aga pealkirja küsimusele vastaksin ometi: haridus ei ole muudest Eesti elualadest rohkem kriisis. Õpetajad on päevast päeva, tunnist tundi rakked ja see ei ole töö imiteerimine.